

การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง
ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
Conservation and Promotion of Horse Carriage Model
Making in Ban Ton Thongchai Community,
Muang District, Lampang Province

นันทิยา สมสรวย¹
ปัทมธร สมสรวย²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 2) เพื่อจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มทำรถม้าจำลองที่สนใจ 3) เพื่อถอดบทเรียนประสบการณ์การทำรถม้าจำลองจากผู้เชี่ยวชาญและ 4) เพื่อจัดทำเป็นคู่มือการทำรถม้าจำลอง ใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรจากช่างทำรถม้าจำลองจำนวน 5 คน และผู้ที่สนใจเข้าร่วมทำรถม้าจำลองจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้คือ คู่มือการทำรถม้าจำลองแบบสัมภาษณ์แบบสังเกตการทำงาน และแบบประเมินตนเองผลการวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มทำรถม้าจำลองเริ่มจากกระบวนการเตรียมความพร้อมตั้งแต่การพัฒนาฝีมือขั้นพื้นฐาน นำไปสู่การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ดังจะเห็นได้จาก 1) มีการพัฒนาผลงานจนเป็นที่ยอมรับของช่างทำรถม้าจำลอง 2) ได้พัฒนาฝีมือให้สามารถทำชิ้นส่วนของรถม้าจำลองได้ 3) เข้าใจถึงกระบวนการทำรถม้าจำลอง สามารถถ่ายทอดได้ 4) กระบวนการอนุรักษ์โดยใช้สื่อเอกสารเผยแพร่ ทั้งในรูปคู่มือการทำรถม้าจำลองให้แก่ผู้สนใจ 5) กระบวนการสืบทอดและการอนุรักษ์ที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การที่มีเยาวชนเข้ามาศึกษาดูงาน 6) กระบวนการสืบทอดและอนุรักษ์ที่เกิดจากการที่สามารถเป็นวิทยากรสอนในสถานบันการศึกษาในชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และ 7) ส่งเสริมในรูปแบบการสนับสนุนให้ใช้รถม้าจำลองในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเป็นรางวัล เป็นของที่ระลึกหรือนำมาใช้ประดับบ้าน เป็นต้น

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ การส่งเสริม รถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย จังหวัดลำปาง

---

¹อาจารย์ สาขาศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
e-mail : foryoufromart@hotmail.com

²อาจารย์ สาขาออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail : gun.somsaruay@gmail.com

Conservation and Promotion of Horse Carriage Model Making in Ban Ton Thongchai Community, Muang District, Lampang Province

Nantiya Somsaruay
Pannatorn Somsaruay

Abstract

The purposes of this research were 1) to conserve and promote the craft of horse-carriage model making at Ban Ton Thong Chai community, Muang district, Lampang province; 2) to provide interested manufacturers with an organized learning process; 3) to extract the lessons of horse-carriage model making learned from the experts; and 4) to create a handbook of horse-carriage model making. The sample of the research consisted of 5 craftsmen skilled in making horse-carriage models and 20 interested participants. The research tools are the handbook of making horse-carriage models, interview questions, observation forms, and self-reporting. The findings revealed that providing an organized learning process starting from developing basic craftsmanship resulted in the conservation and promotion of the craft of horse-carriage models. This is evident in the following facts: 1) the craftsmen saw their own progress in making standardized and acceptable products; 2) they developed their skills in making different parts of the models; 3) they understood the original process of making horse-carriage models and carried on the knowledge; 4) the craftsmanship was conserved in the form of a handbook of making horse-carriage model to serve as guidelines for interested people; 5) the conservation which resulted from learning from real experience enabled the new generation to observe the work process; 6) the participants were able to be experts lecturing in educational institutions and learning centers in the community; and 7) the horse-carriage models were promoted to be variously used as prizes, souvenirs, or home decorative products.

Keyword : Conservation, Promotion, Horse Carriage model making, Ban Ton Thong Chai Community, Lampang

บทนำ

จังหวัดลำปางเป็นแหล่งอารยธรรมล้านนาไทยที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าจังหวัดอื่น ชาวลำปางมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย คงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และเป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นของตนเอง คนทั่วไปจะรู้จักกันว่าจังหวัดลำปางเป็นเมืองรถม้า ซึ่งนอกจากใช้เป็นพาหนะสัญจรแล้ว รถม้ายังเป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดลำปางอีกด้วย

รถม้าที่เข้ามาในประเทศไทยครั้งแรก เริ่มตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองไทยได้รับตกทอดมาจากอังกฤษและอินเดียเป็นส่วนใหญ่ โดยถือกันว่ารถม้าเป็นพาหนะคู่บ้านคู่เมือง และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่องสังรถม้าเข้ามาเป็นจำนวนมากโดยให้ใช้เป็นราชรถหลวงและตั้งกรมดูแล ชื่อว่า “กรมอัครราช” จนกระทั่งรถยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาท รถม้าจึงถูกนำไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ พร้อมกับพวกแขกมลายูที่ช่วงหนึ่งเข้ามาขับรถม้าในเมืองไทย

ในปี พ.ศ. 2458 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้วางรางรถไฟขึ้นมาถึงเมืองลำปาง มีการขนรถม้าจากกรุงเทพฯ ขึ้นรถไฟมาด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะโครงการต่อเชื่อมถนนสาย 3 ซึ่งเป็นถนนสายแรกหลังจากสถาปนากรมทาง โดยเป็นสายที่ทอดตัวจากลำปางไปถึงเชียงใหม่ รถม้าจึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญด้วยการเป็นพาหนะรับส่งผู้โดยสารจากตัวสถานีรถไฟนครลำปางเข้าสู่ตัวเมือง มีระยะทาง 2 กิโลเมตร รถไฟขบวนแรกที่รถม้าได้รับผู้โดยสารที่ลำปางคือวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2459 (ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น, 2548 : 61)

ปัจจุบันบทบาทรถม้าได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา รถม้าซึ่งเคยเป็นพาหนะโดยสารสำหรับผู้คนในท้องถิ่นได้กลายมาเป็นพาหนะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีชุมชนบ้านต้นธงชัยซึ่งเป็นชุมชนที่มีผู้ประกอบการอาชีพขับรถม้ามากที่สุดชุมชนหนึ่งในจังหวัดลำปาง แต่เนื่องจากมีรถยนต์โดยสารรับจ้าง สามล้อรับจ้าง รถจักรยานยนต์รับจ้าง มีจำนวนมากขึ้น ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้โดยสาร และราคาค่าบริการถูกกว่ารถม้า ทำให้รายได้ของผู้ประกอบการอาชีพขับรถม้าขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยวและฤดูกาลท่องเที่ยวเท่านั้น ผู้ประกอบการอาชีพขับรถม้าหลายรายต้องประกอบอาชีพเสริมหรือหันไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าแต่ก็มีผู้ขับรถม้าบางรายที่คิดริเริ่มการอนุรักษ์รถม้าลำปางในรูปแบบของที่ระลึกจำพวกรถม้าจำลอง โดยการย่อส่วนจากรถม้าของจริง แต่ยังคงไว้ซึ่งส่วนประกอบของรถม้าที่สมบูรณ์ ซึ่งยังไม่เป็นที่แพร่หลายในกระบวนการทำมากนักตลอดจนช่างทำรถม้าจำลองอายุมากและมีจำนวนน้อย

ภาพที่ 1 รถม้าลำปาง

ด้วยเหตุผลสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในเรื่องของการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในการศึกษาวิจัยให้เป็นที่ประจักษ์และเป็นแหล่งความรู้สู่เยาวชนรุ่นหลังของลำปางโดยการจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองที่สนใจ ถอดบทเรียนประสบการณ์การทำรถม้าจำลอง และจัดทำเป็นคู่มือการทำรถม้าจำลองของกลุ่มทำรถม้าจำลองบ้านต้นธงชัยอำเภอ เมือง จังหวัดลำปาง เพื่ออนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำรถม้าจำลอง และพัฒนาเป็นอาชีพเสริมของกลุ่มต่อไป

ภาพที่ 2 รถม้าจำลองชุมชนบ้านต้นธงชัย

ภาพที่ 3 ม้าจำลองแกะสลักจากไม้สัก

ภาพที่ 4 รถม้าจำลองย่อส่วนตามแบบเหมือนจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มทำรถม้าจำลองที่สนใจ
3. เพื่อถอดบทเรียนประสบการณ์การทำรถม้าจำลองจากผู้เชี่ยวชาญ
4. เพื่อจัดทำเป็นคู่มือการทำรถม้าจำลองของกลุ่มทำรถม้าจำลองบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัด

ลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่างทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 5 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

- 1.1.1 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- 1.1.2 เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการทำรถม้าจำลองเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม
- 1.1.3 เป็นผู้ที่ประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

โดยมีบทบาทในการให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการทำรถม้าจำลองและถ่ายทอดการทำรถม้าจำลอง

1.2 ผู้ที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางจำนวน 20 คน เพื่อทดลองทำรถม้าจำลอง

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม เป็นแบบสัมภาษณ์ช่างทำรถม้าจำลอง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

2.2.1 คู่มือการทำรถม้าจำลองโดยมีเนื้อหาในด้าน

2.2.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทำรถม้าจำลอง

2.2.1.2 วัสดุ อุปกรณ์ในการทำรถม้าจำลอง

2.2.1.3 ขั้นตอนการทำรถม้าจำลอง

2.2.2 แบบสัมภาษณ์ช่างทำรถม้าจำลองโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดการทำรถม้าจำลองตั้งแต่เครื่องมือที่ใช้ วัสดุ อุปกรณ์ และขั้นตอนการทำรถม้าจำลอง

2.2.3 แบบสังเกตการทำงานของสมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองโดยพิจารณาจากผลงานตามเกณฑ์ของช่างทำรถม้าจำลองและคู่มือการทำรถม้าจำลอง

2.2.4 แบบประเมินตนเองของสมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองจากการพัฒนาผลงานที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของช่างทำรถม้าจำลองเข้าใจถึงกระบวนการทำรถม้าจำลองและสามารถถ่ายทอดได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรถม้าจำลอง จากการรวบรวมโดยการสัมภาษณ์จากช่างทำรถม้าจำลองในชุมชน และการให้สมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองได้ไปเรียนรู้และดูขั้นตอนกระบวนการทำรถม้าจำลองในสถานที่จริงตั้งแต่ต้นจนจบ จากนั้นเริ่มกระบวนการวิจัยโดย

1. จัดประชุมตัวแทนกลุ่มทำรถม้าจำลอง 5 คน จากกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม
2. กระบวนการทำรถม้าจำลอง แบ่งเป็น 7 ขั้นตอน โดยกำหนดการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง

ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจำนวน 163 ชั่วโมง ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เรื่องเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์การทำรถม้าจำลอง จำนวน 12 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 2 เรื่องแม่แบบการทำรถม้าจำลอง จำนวน 24 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 3 เรื่องตัวถังรถจำนวน 24 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 4 เรื่องตัวเชื่อมทั้งหมดของรถจำนวน 30 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 5 เรื่องที่เหยียบพร้อมบังโคลนจำนวน 10 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 6 เรื่องวงล้อรถจำนวน 12 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 7 เรื่องหลังคา ส่วนประกอบจำพวกตกแต่งรายละเอียดจำนวน 51 ชั่วโมง

3. จัดแบ่งกลุ่มย่อยตามความถนัดและความสนใจ

4. จัดฝึกอบรมตามกลุ่มย่อยจากวิทยากรประจำกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มอื่นสามารถเข้าร่วมเรียนรู้ได้ เมื่อสมาชิกในกลุ่มมีทักษะความชำนาญมากขึ้น มีระบบการเรียนรู้แบบพึ่งพาช่วยเหลือกัน โดยวิทยากรจะคอยควบคุมคุณภาพของรถม้าจำลองอีกครั้ง

5. ประเมินผู้เข้าร่วมฝึกอบรมโดยการสังเกต สัมภาษณ์ถึงความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับ และดูความก้าวหน้าของชิ้นงาน

6. สมาชิกกลุ่มทำรถม้าจำลองประเมินตนเองในเรื่องความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม

7. หลังจากเข้าฝึกอบรมแล้ว สมาชิกร่วมกำหนดมาตรฐานการทำรถม้าจำลอง ตามเกรด ขนาดราคา จัดทำสื่อ เอกสารเผยแพร่และจัดทำคู่มือการทำรถม้าจำลอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการทำงานและแบบประเมินตนเอง เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะเครื่องมือดังนี้คือ แบบสัมภาษณ์ช่างทำรถม้าจำลอง นำเสนอในรูปแบบความเรียง แบบสังเกตการณ์ทำงาน และแบบประเมินตนเอง นำมาแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบความเรียง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 5 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนใหญ่ช่างทำรถม้าจำลองมีอายุต่ำสุดคือ 45 ปีไปจนถึงอายุ 75 ปี ทุกท่านมีประสบการณ์ในการทำรถม้าจำลองไม่น้อยกว่า 10 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดการทำรถม้าจำลองจากบรรพบุรุษเป็นหลักแล้วจึงมาคิดดัดแปลงวัสดุ อุปกรณ์ให้ดูเหมือนรถม้าจริง รวมถึงรายละเอียดของรถม้าที่มีความสมบูรณ์มากกว่าการทำรถม้าจำลองในยุคก่อน และได้รับการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าให้จดจำ ให้ทำตามแบบ และการฝึกทำด้วยตนเอง จนสามารถถ่ายทอดการทำรถม้าจำลองให้กับบุตรหลาน ญาติพี่น้อง และบุคคลที่สนใจโดยการทำให้อุปกรณ์เป็นตัวอย่าง การบอกวิธีให้ทำ และการให้ทำตามแบบ แต่ยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลในรูปแบบของหนังสือ เอกสารที่มีความถูกต้อง สมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ และมีความต้องการทำรถม้าจำลองเพื่อต้องการอนุรักษ์รูปแบบของรถม้าในการเป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง และประกอบเป็นอาชีพเสริม

ภาพที่ 5 วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับรถม้าจำลอง

2. การจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มทำรถม้าจำลองที่สนใจ ผลการวิจัยพบว่า จากการสังเกตการทำงานโดยพิจารณาจากผลงานการทำรถม้าจำลองโดยใช้เกณฑ์ดังนี้ 1) มีการกำหนดวัสดุ อุปกรณ์ในการทำงาน 2) มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน กำหนดวิธีการทำงานเป็นขั้นเป็นตอนจนงานสำเร็จ รายละเอียดแต่ละขั้นตอนชัดเจน 3) ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ 4) ปรับปรุงแก้ไขผลงานเมื่อพบปัญหา หรือเมื่อผลงานมีข้อบกพร่องไม่สมบูรณ์ 5) ปฏิบัติงานเสร็จตามกำหนดเวลา จากผู้เข้าร่วมทำรถม้าจำลองทั้งหมด 20 คน มีผู้ผ่านจำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 65 ส่วนจำนวนที่เหลือพบปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานไม่เป็นตามขั้นตอน ไม่ปรับปรุงแก้ไขผลงานเมื่อพบปัญหาหรือเมื่อผลงานมีข้อบกพร่องไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ในแบบประเมินตนเองโดยมีเกณฑ์การวัดผลจากความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า มีความรู้เกี่ยวกับการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ มีความเข้าใจขั้นตอนกระบวนการในการทำ

รถม้าจำลอง สามารถทำรถม้าจำลองได้ทั้งคืน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 75 นอกนั้นสามารถทำรถม้าจำลองได้เฉพาะในส่วนโครงรถม้าจำลองหรือได้เฉพาะเป็นชิ้นส่วนย่อย

ภาพที่ 6 การฝึกอบรมการทำรถม้าจำลอง

3. การถอดบทเรียนประสบการณ์การทำรถม้าจำลองจากผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยพบว่า จากกระบวนการทำรถม้าจำลองที่ทีมผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนร่วมกับช่างทำรถม้าจำลองสามารถแบ่งได้เป็น 7 ขั้นตอน โดยกำหนดการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจำนวน 163 ชั่วโมง ดังนี้ 1) เรื่องเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์การทำรถม้าจำลอง จำนวน 12 ชั่วโมง 2) เรื่องแม่แบบการทำรถม้าจำลอง จำนวน 24 ชั่วโมง 3) เรื่องตัวถังรถจำนวน 24 ชั่วโมง 4) เรื่องตัวเชื่อมทั้งหมดของรถจำนวน 30 ชั่วโมง 5) เรื่องที่เหยียบพร้อมบังโคลนจำนวน 10 ชั่วโมง 6) เรื่องวงล้อรถจำนวน 12 ชั่วโมง และ 7) เรื่องหลังคา ส่วนประกอบจำพวกตกแต่งรายละเอียดจำนวน 51 ชั่วโมง

4. การจัดทำเป็นคู่มือการทำรถม้าจำลองของกลุ่มทำรถม้าจำลองบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า คู่มือที่ได้จากการบทเรียนการทำรถม้าจำลองมีเนื้อหาที่สำคัญอยู่ 5 ส่วนคือ 1) ประวัติความเป็นมาของจังหวัดลำปางและรถม้าลำปาง 2) ส่วนประกอบของรถม้า ได้แก่ ตัวถัง ล้อ หลังคา แหนบ ลูกไม้ แม่แรง กระดิ่งรถม้า คานรถม้า ตะเกียง และส่วนประกอบของเครื่องม้าได้แก่ ปะอก เครื่องหลังและสายหางบังตาบังเขี้ยว 3) เครื่องมือที่ใช้ในการทำรถม้าจำลอง ได้แก่ เลื่อยตัดดองศา สว่านมือหินเจีย สว่านแท่น เลื่อยวงเดือน ปืนลม ไขควงเล็ก 4) วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ แผ่นทองเหลือง สายไฟ เส้นอะลูมิเนียม หมุด ลวดทองแดง สีสเปรย์ ฟูกัน ฟองน้ำ ฝ้ายาง แผ่นสังกะสี เส้นทองเหลือง แผ่นหนัง กาวยางน้ำ 5) ขั้นตอนการทำรถม้าจำลอง ได้แก่ การทำบังโคลน การทำแหนบ เพลา และคานชัก การทำตะเกียง การทำม้าและเครื่องม้าการทำเบาะหนัง การทำล้อรถ การทำหลังคา การทำฐานวางรถม้าจำลอง การประกอบตัวรถ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางพบว่า ช่างทำรถม้าจำลองมีความต้องการที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมในรูปแบบของการเผยแพร่

ของเอกสารคู่มือที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา วิธีการทำที่มีการจัดประชุมของผู้ทำรถม้าจำลองมาปรับให้รวมเป็นหนึ่งเดียว นำไปสู่คู่มือการทำรถม้าจำลองของชุมชนเนื่องจากเกรงว่าจะไม่มีคนรุ่นหลังสืบทอดวิธีการทำสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ สิทธิชุมชน (2547 : 80) ที่กล่าวถึงเครือข่ายความร่วมมือการอนุรักษ์อาชีพขบวนรถม้าจังหวัดลำปางว่า สิ่งสำคัญในการอนุรักษ์รถม้าลำปางไม่ใช่อยู่ที่ผู้ที่เป็นเจ้าของหรือรุ่นปู่ ตายายเพียงอย่างเดียว แต่เยาวชนหรือคนรุ่นหลังก็มีความสำคัญในด้านการสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่นอกจากนี้ยังริเริ่มการเผยแพร่การทำรถม้าจำลองไปยังชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปางเพราะจะได้ขยายขอบเขตองค์ความรู้เรื่องรถม้าลำปางให้กับคนลำปางได้เห็นถึงความสำคัญของรถม้าอันเป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางและการทำรถม้าจำลองที่สามารถนำมาเป็นของที่ระลึก โดยการรวมตัวกันทำรถม้าจำลองในรูปแบบของกลุ่มแล้วนำมาประกอบเป็นรถม้าจำลองเพื่อจำหน่าย มีการจัดตั้งกลุ่มทำรถม้าจำลองในชุมชนต้นธงชัย จังหวัดลำปางในการทำเป็นอาชีพเสริม สามารถสร้างรายได้ในครัวเรือนและยังมีการถ่ายทอดกระบวนการทำรถม้าจำลองให้แก่สมาชิกในครอบครัวรวมถึงการเป็นวิทยากรบรรยายเรื่องรถม้าลำปางตามโรงเรียนต่างๆ และทางจังหวัดลำปางได้มีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์รถม้าจำลองในการสนับสนุนให้ใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเป็นรางวัล การส่งเสริมให้มีการฝากเป็นของที่ระลึกแก่บุคคลสำคัญ หรือนำมาใช้ประดับบ้าน สอดคล้องกับนพวรรณ สิริเวทกุล (2542 : 46) ที่กล่าวว่า การนำรถม้าลำปางมาพัฒนาเป็นของที่ระลึก ทำให้การผลิตรถม้าจำลองเริ่มมีการพัฒนารูปแบบให้มีความละเอียด สวยงามมากขึ้น มีบรรจุภัณฑ์ที่แข็งแรง เหมาะแก่การขนส่ง และใช้เป็นสินค้า ที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวแทนของจังหวัดลำปางได้เป็นอย่างดี

2. การจัดการกระบวนการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มทำรถม้าจำลองที่สนใจ เพื่อให้มีความเข้าใจในกระบวนการทำรถม้าจำลองอย่างละเอียด และถูกต้องตามมาตรฐานของช่างทำรถม้าจำลอง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งการลงมือปฏิบัติจริงในสภาพแวดล้อมของที่ทำงานของช่างทำรถม้าจำลองและอยู่ในชุมชนที่ประกอบอาชีพรถม้าเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ได้สัมผัสถึงที่มาของรถม้าทั้งชีวิตความเป็นอยู่ วิธีการดูแลม้า การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือม้า การช่วยคัดเลือกวัสดุ อุปกรณ์ในการทำรถม้าจำลองร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ก่อให้เกิดความรู้สึกคุ้นเคย มีส่วนร่วมและอยากจะทำสิ่งเหล่านี้ต่อไปตามผลการวิจัยของนันทิยา สมสรวย (2554 : 71) เรื่องรถม้าลำปางกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลเมืองลำปาง (ธงชัยศึกษา) บ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางที่กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้เรื่องรถม้าจะเกิดขึ้นได้นั้น นอกจากเรียนรู้จากหนังสือในห้องเรียนแล้ว การเข้าถึงแหล่งข้อมูลเรื่องรถม้าจากสถานที่จริง ในชุมชนจะทำให้เด็กเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของรถม้าทั้งในเรื่องของการทำเป็นอาชีพและความสำคัญในด้านการเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำปาง

3. การถอดบทเรียนประสบการณ์การทำรถม้าจำลองจากผู้เชี่ยวชาญในรูปแบบของขั้นตอนวิธีทำอย่างละเอียด เกิดจากการประชุมร่วมกันทั้งจากทีมผู้วิจัย ช่างทำรถม้าจำลอง กลุ่มผู้ทดลองทำรถม้าจำลอง และผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำหนังสือเพื่อจัดทำคู่มือการทำรถม้าจำลองที่มีความสมบูรณ์ถูกต้องโดยใช้ทฤษฎีตามหลักการทำหลักสูตรท้องถิ่นการทำรถม้าจำลองของนันทิยา สมสรวย (2553 : 93) ตั้งแต่

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของการทำรถม้าจำลองทั้งประวัติความเป็นมา วัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการทำ การร่างโครงสร้างคู่มือการทำรถม้าจำลองโดยมีช่างทำรถม้าจำลองเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล การประเมินความสมบูรณ์ของคู่มือการทำรถม้าจำลองจากผู้เชี่ยวชาญด้านการทำหนังสือ การปรับปรุงคู่มือการทำรถม้าจำลองจากการประชุมของผู้ทำทั้งหมด และการทดลองใช้คู่มือการทำรถม้าจำลองโดยกลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการอบรม จากนั้นนำผลที่ได้มาปรับปรุงจนได้เป็นคู่มือการทำรถม้าจำลองที่สมบูรณ์

4. การจัดทำเป็นคู่มือการทำรถม้าจำลองของกลุ่มทำรถม้าจำลองบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง นอกจากวัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงขั้นตอนการทำรถม้าจำลองโดยละเอียดแล้ว เนื้อหาที่สำคัญอันเป็นหัวใจหลักจะอยู่ที่ประวัติความเป็นมาตั้งแต่จังหวัดลำปาง โดยร้อยเรียงเรื่องราวจากความเจริญของจังหวัดลำปางในช่วงยุคปี พ.ศ. 2425–2440 ในสมัยเจ้าอนันตพิสัยชวลิต เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 9 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ลำปางมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในฐานะของศูนย์กลางการค้าไม้สักภาคเหนือ และมีการนำรถไฟ รถม้าเข้ามามีบทบาททางการขนส่ง โดยในระยะแรกรถม้าจะใช้โดยสารและขนส่งสินค้าในตัวเมือง พอเริ่มมีรถประจำทางเข้ามามากขึ้นทำให้รถม้าได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นพาหนะโดยสารสำหรับการท่องเที่ยว (สมัย สุทธิธรรม, 2541 : 33) สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิยา สมสรวย (2552 : 65) ในเรื่องการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่กล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดเรื่องราวที่มีมานานนั้น จะต้องติดตามเรื่องราวตั้งแต่บุคคลหรือคนใกล้ชิดหรือหลักฐานลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อจะได้ทราบถึงเหตุและผลของการมีรถม้าในจังหวัดลำปาง ส่วนรถม้าจำลองที่เริ่มทำในระยะหลัง ก็ต้องมีข้อมูลในเรื่องของที่มาของการทำ จนถึงกระบวนการทำรถม้าจำลองที่มีความละเอียดและถูกต้องตามหลักการของช่างทำรถม้าจำลอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ควรทำการวิจัยเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปะในท้องถิ่นอื่นๆ ของจังหวัดลำปาง มีการนำผลการวิจัยที่ได้ไปทดลองใช้กับประชากรกลุ่มอื่นในจังหวัดลำปาง ส่วนในด้านของคู่มือการทำรถม้าจำลองที่จะนำไปใช้ในการเผยแพร่ จะต้องมีการปรับรูปแบบให้ดูทันสมัย น่าอ่าน เข้าใจง่าย มีการสอดแทรกเรื่องราวของจังหวัดลำปางที่มีความเชื่อมโยงกับรถม้าประกอบเข้าไปด้วย และในด้านการฝึกอบรมการทำรถม้าจำลองสามารถจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพต่อไป

บรรณานุกรม

- ธัญฉรรณ์ สิทธิสุขุม. (2547). **เครือข่ายความร่วมมือการอนุรักษ์อาชีพขี้พริกมัดม้าจังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีพศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพวรรณ สิริเวชกุล. (2542). **หัตถศิลป์ ถิ่นรถม้าภูมิปัญญาคนลำปาง**. กรุงเทพมหานคร : คอมแพคพริ้นท์.
- นันทิยา สมสรวย. (2552). **การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำรถม้าจำลอง ชุมชนบ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง**. ลำปาง : สาขาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- _____. (2553). **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรถม้าจำลองของชุมชนบ้านต้นธงชัย สำหรับนักเรียน ช่วงชั้นที่ 2 จังหวัดลำปาง**. ลำปาง : สาขาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- _____. (2554). **รถม้าลำปางกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาล เมืองลำปาง (ธงชัยศึกษา) บ้านต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง**. ลำปาง : สาขาศิลปะ และการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น. (2548). **ลำปาง : เมื่อหวังหนึ่งศตวรรษ**. ลำปาง : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏลำปาง .
- สมัย สุทธิธรรม. (2541). **ลำปาง**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.